

idpi

INSTITUT ZA DRUŠTVENO-POLITIČKA ISTRAŽIVANJA
INSTITUTE FOR SOCIAL AND POLITICAL RESEARCH

**IZMEĐU ČEKIĆA I NAKOVNJA: ANALIZA
DEKLARACIJA TRIJU DOMINANTNIH BOSANSKO-
HERCEGOVAČKIH STRANAKA – SDA, SNSD-A I HDZ-A**

Autor:
Dražen Barbarić
Institut za društveno-politička
istraživanja Mostar (IDPI)

siječanj 2022.

1. Uvodno određenje funkcija političkih deklaracija

U političkom kontekstu deklaracije su izrazi načelne političke volje subjekta koji ih kreiraju i nude javnosti. One imaju dvojaku ulogu: vrijednosnu i pragmatičnu. S jedne strane, pomoću njih se izlažu vrijednosna usmjerenja i cijeli normativni okvir na kome politički subjekt temelje vlastito djelovanje. Taj okvir nudi svojevrsni spoznajni korpus pomoću kojega se postojeći politički sustav percipira te nude određene vizije njegove poželjnosti. Dakle, deklaracije služe kao referencija sadašnjega stanja uz obvezno nuđenje željenih elementa kojima se postojeće stanje treba dovesti na višu razinu funkcionalnosti. S druge strane, deklaracije iz zadanih vrijednosnih pozicija, te postavljenih političkih i ideoloških ciljeva, zahtijevaju konkretno i usklađeno djelovanje ka ispunjenju navedenih. Drugim riječima, one su strateške naravi i omogućavaju harmonizirano djelovanje različitih aktera od kojih se očekuje da apliciraju postavke deklaracije u političku realnost. To se prije svega odnosi na članstvo političkoga subjekta donosioca deklaracije, ali i ostale zainteresirane dionike koji dijele vrijednosnu i političku orijentaciju sadržaja deklaracije. Nadalje, svaka deklaracija nosi određeni komunikacijski potencijal jer vlastitim objavljivanjem zainteresiranim javnostima omogućava uvid u vlastito viđenje političke realnosti, ali i suparničkim političkim subjektima predstavlja vlastite pozicije prema kojima se mogu ravnati tijekom različitih političkih procesa. Sadržaj deklaracija nudi javnostima određenu dozu izvjesnosti, pojednostavljivanja kompleksne realnosti na lako shvatljive i konkretizirane elemente za koje se subjekt nastoji u političkim procesima izboriti ili ih ostvariti institucionalnim procedurama.

S obzirom na prethodno navedeno, medijski prostor određene političke zajednice uvijek je ispunjen sadržajima koji se nalaze u aktualnim deklaracijskim dokumentima, pomoću kojih se kreira koordinatni sustav medijskoga prikazivanja političke sfere, te tumačenja političkih procesa kroz zadane vrijednosne elemente postavljene u sadržajima deklaracija. Ne treba nipošto čuditi da novoobjavljene deklaracije uvijek dižu ogromnu medijsku prašinu te zaokupljaju svekoliku pozornost javnosti. Na njihovu analizu, apologijsko zagovaranje ili protivničku diskreditaciju troše se litre tinte, sati televizijskoga programa i najrazličitija interpretativna imaginacija dovitljivih analitičara. Ovaj esej predstavlja kratku politološku analizu triju deklaracija dominantnih bosanskohercegovačkih stranaka: Stranke demokratske akcije (SDA), Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).¹ Korištena je komparativna višerazinska analiza navedenih dokumenata s jasno naznačenim slojevima analize određenima prema sadržaju deklaracija.

2. Zajedničke odrednice

Koliko god medijski narativ odavao dijametralnu suprotnost spomenutih deklaracija, ipak je moguće zapaziti minimalni zajednički nazivnik, odnosno, preklapajući vrijednosni sadržaj kod svih triju deklaracija. Prije svega, niti jedna od njih ne dovodi u pitanje formalni politički demokratski poredak uz obveznu nadopunu da se svaka od ovih političkih stranaka zalaže za pravnu državu. Nadopunu ovom početnom stavu iskazuju deklaracije HDZ-a i SDA koje ističu da se radi o pluralističkom društvu, sa povijesnom kulturnom različitosti, implicitno ističući da se navedena odrednica može smatrati jednom od temeljnih karakteristika bosanskohercegovačke državnosti, ali i njezino kulturološko bogatstvo. Najeksplicitniji po tom pitanju su stavovi SDA koji izričito zahtijevaju poštivanje ravnopravnosti triju jezika i vjeroispovijesti kao i ravnopravno poštivanje navedenih kulturnih različitosti u obrazovnom sustavu.

¹ Pored Programskoga nacrti i Deklaracije HDZ-a analizirana je i Deklaracija Hrvatskoga narodnog sabora (HNS) zbog međusobne komplementarnosti i isprepletenosti sadržaja dviju deklaracija.

Sljedeći preklapajući element je podcrtavanje tržišne ekonomije kao osnove bosanskohercegovačkoga društva, uz izuzetno zanimljivu vrijednosnu orijentaciju kod sve tri stranke, a to je ispravljanje nedostataka takve ekonomije kroz različite mehanizme socijalne politike. Sve tri stranke su snažno opredijeljene za određeni oblik socijalne solidarnosti uz popratno navođenje konkretnih elementa ostvarivanja te solidarnosti poput: borbe protiv korupcije, borbe protiv kriminala, poboljšanja prava radnika, zapošljavanja mladih, invalida, te unaprjeđenja prava žena. HDZ u svojoj Deklaraciji ide korak dalje vežući aspekt socijalne solidarnosti za njemački demokršćanski model „socijalnoga tržišnog gospodarstva“.² Stavovi HDZ-a i SDA se potpuno preklapaju u isticanju važnosti demografskoga oporavka kao i važnosti zaštite obitelji. Iako se radi o načelnim stavovima, treba istaknuti da se stavovi ove dvije stranke također preklapaju kada je riječ o odnosu individualnih i kolektivnih ljudskih prava. Tako se u Deklaraciji SDA navodi da kolektivna prava moraju biti usklađena s individualnim i ne smiju ih ugrožavati,³ dok se u Deklaraciji HDZ-a ističe važnost usklađenosti individualnih i kolektivnih prava.⁴ Na tome tragu, Deklaracija HNS-a upotpunjuje potonji stav tvrdnjom da se konsocijacijski režim i federalizam trebaju uskladiti s individualnim građanskim pravima, a kao referentni primjer naveden je belgijski model.

3. Vrijednosna orijentacija

Na samome početku usporedbe osnovnih vrijednosnih orijentacija istaknutih kroz deklaracije preklapajući konsenzus se nastavlja. Naime, kao neprikosnoveni politički cilj koji sve tri stranke posebno ističu navodi se *europski put* Bosne i Hercegovine (BiH), s time da HDZ i SDA upotpunjuju navedeni cilj s euroatlantskom komponentom, tj. pristupanjem NATO savezu. Za SNSD članstvo u NATO savezu i cijeli proces pristupanja je zapravo degradacija Republike Srpske (RS) te mu se oštro protive, dok u isto vrijeme SDA navodi da će spriječiti svaki pokušaj blokade Republike Srpske na putu u NATO. Međutim, osim deklarativne opredijeljenosti za ultimativni zajednički cilj, koji se implicitno može shvatiti kao *deus ex machina* političko rješenje koje će kroz katarzični učinak riješiti sve probleme bosanskohercegovačkoga društva i političkoga sustava, ne postoji zajednički strateški put kojim se deklarirani cilj treba ostvariti. Dapače, njegova kasnija interpretacija otvara duboke razmimoilazice i politička sporenja.

Tako primjerice, SDA vrlo sugestivno i manipulativno ističe da će posebno ispuniti preporuke Europske komisije, iako ne ističu na koje preporuke misle, koje se između ostaloga odnose na „uklanjanje etničkih i entitetskih blokada i mehanizama veta; supremaciju države nad ostalim nivoima vlasti“.⁵ Pod egidom europskoga puta ubacuju ciljeve prekrajanja političkoga sustava prema vlastitim željama i interesima.

SNSD „europski put“ provlači kroz vlastiti rakurs konfederalističkoga poimanja BiH. U vlastitoj Deklaraciji ističu da su neriješeni međuetnički odnosi u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) osnovni problem i prepreka ubrzanom pristupu BiH europskim integracijama. Idu korak dalje tvrdnjom da će nakon održanoga referenduma o samostalnosti RS-a početi pristup Europskoj uniji kao samostalni politički akter ne navodeći pravni okvir takve tvrdnje. „Slobodna i neovisna Republika Srpska spremna se pridružiti europskim integracijama bez odgađanja i očekuje pomoć i podršku te strane.“⁶

² Statut / Program / Programska deklaracija, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019., str. 32.

³ Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 8.

⁴ Statut / Program / Programska deklaracija, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019., str. 31.

⁵ Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 4.

⁶ Republika Srpska – slobodna i samostalna, budućnost i odgovornost, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Istočno Sarajevo, 25. travnja 2015., str. 6.

Za HDZ euroatlantski put predstavlja „jamstvo dugoročne političke stabilnosti Bosne i Hercegovine, gospodarskoga i socijalnoga razvitka ove zemlje, stoga članstvo u Europskoj uniji i NATO-u smatramo najvažnijim vanjskopolitičkim ciljem Bosne i Hercegovine.“⁷ U Deklaraciji HNS-a isti stav je potvrđen uz opasku da vjerodostojan euroatlantski put zahtijeva punu suverenost BiH, posljedično tome, ozbiljan proces pristupanja će nužno uključivati izlaznu strategiju i gašenje Ureda Visokoga predstavnika (OHR). Nemoguće je zamisliti da samostalna i suverena država postane punopravna članica EU-a ili NATO-a uz prisustvo vanjskoga političkog subjekta s značajnim rasponom nadležnosti koje demokratske institucije BiH ne mogu niti kontrolirati.

Usporedbom ostalih komponenti vrijednosnih orijentacija nemoguće je ne primijetiti da se i na deklarativnoj razini radi o duboko podijeljenom društvu s nesumjerljivim političko-vrijednosnim stavovima.

Za razliku od druge dvije stranke, SDA u uvodnim dijelovima svoje Deklaracije eksplicitno polazi od partikularne konfesionalne pozicije pozivajući se na Boga i etička načela Islamske zajednice. Pri tome, važan dio posvećuju odbacivanju ekstremističkih oblika islama uz zabrinutost zbog poistovjećivanja muslimana sa zloupotrebom islama. Dakle, partikularna vjerska pozicija je zastupljena nakon čega slijedi kvantni politički skok prema državnom identitetu koji daje dinamiku, tj. boju, okus i miris cijelom tekstu Deklaracije. Naime, SDA uvažava različitost bosanskohercegovačkoga društva ali samo na kulturološko-vjerskoj dimenziji identiteta, za njih su razlike etničke naravi, dakle, zarobljene u predmodernom kolektivnom identitetu bez političke afirmacije. Plediraju za stvaranje zajedničkog državnog patriotizma u formi jedinstvenog bosanskohercegovačkog identiteta, uz popratno poštivanje kulturnih posebnosti triju etničkih identiteta. Potonji identitet ne treba biti nanovo izmaštan ili osmišljen, on je kao takav za SDA otprije postojao te ga je dovoljno tek reaktualizirati kroz „obnavljanje i razvoj bosanskohercegovačkog kulturnog bića“.⁸ Osnovna poluga ostvarivanja ovoga cilja je kreiranje kulturne politike na državnoj razini. „Afirmacija bosanskohercegovačkog identiteta kao zajedničke odrednice svih građana Bosne i Hercegovine podrazumijeva državni bosanskohercegovački patriotizam, njegovanje i razvijanje tradicionalnih vrijednosti tolerancije i suživota naših naroda, njihovih različitih kultura i religija. Kultura svakog od bosanskohercegovačkog naroda je dio kulturne baštine svih nas, a ne samo naroda iz kojeg potiče.“⁹ Dakle, cilj SDA se može svesti pod formulu: rada na očuvanju tradicije, kulture i identiteta Bošnjaka plus afirmacije bosanskoga identiteta kao zajedničkoga identiteta svih građana BiH, uz očuvanje etničkih posebnosti, bez preslikavanja tih posebnosti na političku sferu.

Nasuprot opisanom viđenju, SNSD svoju kulturnu i identitetsku politiku u potpunosti veže za Republiku Srpsku. Vrijednosni temelj njihove Deklaracije je statocentrična ideja obrane srpskoga nacionalnog i kulturnog identiteta kroz obranu institucija RS-a i njihovih nadležnosti u odnosu na državnu razinu. Također, za njih grubi nasrtaj na RS predstavlja selektivna i mononacionalna interpretacija povijesti, posebno ratnih sukoba iz devedesetih godina prošloga stoljeća. Na sličnome se tragu, po pitanju interpretacije prošlosti, temelje i osnovne vrijednosti Deklaracije HDZ-a. U njima se odbacuju manipulativni procesi kreiranja selektivne istine prema interesima jednoga naroda. Deklaracija HNS-a odbacuje kvalifikacije „udruženog zločinačkog pothvata“ kao sredstvo ostvarivanja cilja jedne ratne strane i zlonamjerne korištenje u svrhu eliminacije hrvatskoga naroda iz političke sfere. Problem je u tome što se zlonamjerna tumačenja povijesti i ratnih trauma koriste i prelijevaju na područje pravosuđa, gdje se selektivnom upotrebom pravnih mehanizama nastoje omalovažavati vojne zasluge Hrvata i prikazati ih u svijetlu agresije na

⁷ Statut / Program / Programska deklaracija, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019., str. 42.

⁸ Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 11.

⁹ Ibid., str. 8.

vlastitu državu. U Deklaraciji se snažno ističe da je Hrvatsko vijeće obrane (HVO) vodilo pravedan obrambeni rat, te izuzetno doprinijelo obrani i stvaranju suvremene BiH. U temelju svih djelovanja HVO-a uvijek je bila sloboda kao natkriljujući element. Također, HDZ ističe kao jednu od temeljnih odrednica demografsku obnovu te očuvanje kulturnoga identiteta hrvatskoga naroda u BiH, što nužno podrazumijeva sprječavanje asimilacije i segregacije. Za HDZ hrvatski jezik i kultura trebaju biti ravnopravni s jezikom i kulturom druga dva naroda te zaštićeni u okviru obrazovnoga sustava. Poseban zahtjev se odnosi na konačnu uspostavu televizijskoga kanala na hrvatskom jeziku u okviru javnoga RTV servisa.

4. Temeljna neslaganja oko karaktera BiH kao države

Analiza obrađenih deklaracija svjedoči o izrazito različitom pristupu temeljnim determinantama BiH kao države. Te su determinante Daytonski mirovni sporazum (DMS), Ustav (prvenstveno Ustav BiH, ali i drugi ustavi), te ustavno načelo konstitutivnosti i ustavna kategorija konstitutivnosti naroda. Ove su disproporcije u pristupu, kao i njihove razmjere, očite već pri samoj analizi broja spominjanja spomenutih pojmova u analiziranim deklaracijama:

		Stranka/organizacija			
		HNS i HDZ	SDA	SNSD	Ukupno
Pojam/termin	Dayton (DMS) s izvedenicama	15	4	18	37
	Ustav s izvedenicama	54	15	28	97
	Konstitutivni narodi i konstitutivnost s izvedenicama	40	3	2	45
	Ukupno	109	22	48	179

Te su disproporcije još naglašenije kad se analizira konotacija s kojom se, te kontekst u kojem se ovi fundamentalni pojmovi spominju. One nagovještavaju izrazite razlike u tretiranju ključnih političkih problema, stavova o unutarnjem uređenju BiH, vizija poželjne budućnosti zemlje, kao razlike i u općenitom karakteru analiziranih deklaracija, što će biti detaljnije pokazano u narednim poglavljima.

SNSD očito snažan fokus stavlja na DMS kao temelj postojećeg ustavnog poretka BiH i RS-a. Intenzitet tog fokusa vrlo slikovito odražava rečenica: „Međunarodnopravni status Republike Srpske nesumnjivo je određen njenim položajem strane-učesnice u mirovnim pregovorima u Dejtonu i strane-potpisnice svih aneksa međunarodnog ugovora poznatog kao Opšti okvirni sporazum za mir u BiH (Dejtonski sporazum).“

SNSD je također u svojoj Deklaraciji u velikoj mjeri posvećen podvlačenju značaja Ustava. Nužno je, međutim, napomenuti da se jednom spominje Ustav bivše Jugoslavije, a jednom Ustav „predratne“ BiH, za koje se tvrdi da su prekršeni, ali bez preciziranja tko ih je prekršio. Šest puta se referira na entitetski Ustav RS-a, dok se Ustav BiH spominje isključivo u dva konteksta – nužnosti njegovog poštivanja u originalnoj inačici, te njegovog kasnijeg kršenja, prvenstveno u smislu osnaživanja državne razine vlasti u odnosu na entitetsku. U tom su smislu znakovite sljedeće rečenice: „Dejtonska BiH je Ustavom predviđena kao složena država konfederalno-federalnog tipa sa samo deset jasno definisanih nadležnosti.“, te „Neustavno prekrajavanje i dopisivanje Ustava BiH nametnutim odlukama visokih predstavnika, izazivali su krize u njenom funkcionisanju i budućnost BiH činile neizvjesnom.“.

Vladajuća stranka RS-a, međutim, gotovo u cijelosti zanemaruje konstitutivne narode i sam koncept konstitutivnosti, spominjući ih, doduše, jednom u kontekstu Daytona, a jednom u kontekstu moguće budućnosti BiH, pritom oba puta vezano uz administrativno-teritorijalni ustroj BiH: „Dejtonski sporazum je stvorio BiH sastavljenu od dva entiteta sa ravnopravnim konstitutivnim narodima.“; „Tri teritorijalne jedinice u BiH (i Brčko-Distrikt), potvrdile bi mirovno određenje o tri konstitutivna naroda.“

U Deklaraciji SDA sve su tri temeljne determinante BiH kao države izrazito zanemarene. DMS se spominje isključivo u kontekstu zaustavljanja agresije na BiH, obveza koje su prema BiH preuzele Srbija i Hrvatska, Aneksa VII koji je posvećen povratku izbjeglih i raseljenih, te (skupa s Washingtonskim sporazumom) uređenja Mostara, a niti jednom u kontekstu izvora Ustava BiH.

Ustavu je posvećena nešto veća pažnja, premda i dalje izrazito manja nego kod drugih stranaka, prije svega Ustavu BiH. On se u poglavlju „Reforma Ustava i javne uprave“ spominje u kontekstu potrebe regionalizacije BiH koju sadašnji Ustav ne definira, dok se amandmanske izmjene Ustava traže ukoliko osiguravaju: „(...)usklađivanje Ustava sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, uspostavljanje Vrhovnog suda kao institucije koja će garantirati jednake standarde za sve građane, osiguranje nadležnosti države u onim segmentima koji su uvjet za priključenje Bosne i Hercegovine NATO savezu i Evropskoj uniji, efikasno funkcioniranje institucija Bosne i Hercegovine i eliminiranje blokada u njihovom odlučivanju. Zalagat ćemo se za dosljednu implementaciju presuda Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine“.

Entitetski ustavi spominju se na sljedeći način: „(...)tražit ćemo da se do kraja implementiraju odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o ravnopravnosti naroda kako bi se uspostavila simetrična rješenja u oba bosanskohercegovačka entiteta. Ovo posebno kada su u pitanju entitetski parlamenti i predsjednici odnosno potpredsjednici entiteta. Podržavamo ustavnu reformu entiteta Federacija BiH kojoj je cilj racionalizacija i efikasnije funkcioniranje vlasti. Nećemo prihvatiti bilo kakve nove podjele, etničke, teritorijalne ili institucionalne. Razmatranje administrativno-teritorijalne reorganizacije Federacije BiH može biti razmatrano isključivo u okviru reorganizacije na prostoru cijele Bosne i Hercegovine.“

U ostalim poglavljima Ustav se spominje isključivo vezano za državnu imovinu i hitno knjiženje državne kao i perspektivne vojne imovine na državu Bosnu i Hercegovinu, vjerska prava i slobode, ostvarivanje kulturne politike na državnom nivou, te uređenje Mostara. Niti jednog spomena nema zaštite originalnih, Ustavom propisanih ingerencija entitetske i kantonalne razine vlasti u odnosu na ostale razine.

Konstitutivni narodi i sama kategorija konstitutivnosti još su izrazitije zanemareni nego DMS. Spominju se isključivo u kontekstu ostvarivanje socijalne i nacionalne ravnopravnosti konstitutivnih naroda i građana na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine, bez detaljnijeg pojašnjavanja sadržaja nacionalne ravnopravnosti, zatim etničkih (sic!) prava („Etnička prava se moraju uskladiti sa Odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda, a druga kolektivna prava sa demokratskim standardima.“), te, opet, Grada Mostara, u kojem se slučaju jedino prelazi na razinu konkretnih detalja: „Provođenje presude Ustavnog suda BiH o Gradu Mostaru mora se zasnivati na navedenim principima sa rješenjem koje će osigurati ravnopravnu poziciju konstitutivnih naroda bez dominacije bilo koga, zaštititi prava Bošnjaka i isključiti potencijalnu diskriminaciju“.

Deklaracije HNS-a i HDZ-a uvjerljivo najveću pažnju posvećuju elaboraciji i zaštiti svih temeljnih determinanti BiH kao države, iz čega se može izvući zaključak da su ovi politički subjekti razvili svojevrsnu originalnu bosanskohercegovačku

inačicu ustavnoga patriotizma, vezanu uz DMS i Ustav BiH kao njegov dio, te uz ustavnu kategoriju i temeljno načelo Ustava BiH – načelo konstitutivnih naroda. Ova posvećenost rezultirala je vrlo obimnim segmentima sadržaja obrađenih deklaracija HNS-a i HDZ-a posvećenim fundamentalnim pitanjima ustavnog poretka BiH, što je omogućilo njihovu detaljniju elaboraciju u narednim poglavljima ovoga rada. Ovdje će biti citiran jezgrovit pogled na karakter države BiH, njezine ključne probleme, nastale konkretnim devijacijama ustavnog poretka i njegovih pojedinih segmenata, te načine rješavanja tih problema, iznesen u Deklaraciji HDZ-a:

„Kontinuirano i ustrajno podsjećamo da je Bosna i Hercegovina utemeljena i jedino moguća kao državna zajednica triju suverenih, konstitutivnih i jednakopravnih naroda – Hrvata, Srba i Bošnjaka – u kojoj svaki građanin, bez obzira na to je li pripadnik jednoga od konstitutivnih naroda ili pripadnik nacionalne manjine ili se, pak, ne izjašnjava kao pripadnik bilo kojeg naroda, treba imati sva prava zajamčena međunarodnim aktima o pravima manjina, o ljudskim i građanskim pravima te imati zajamčenu jednakost pred zakonom. Budući da postojeća ustavna i zakonska rješenja to ne osiguravaju, to se jedino može ostvariti novim Ustavom i administrativno-teritorijalnim preustrojem Bosne i Hercegovine te nužnim izmjenama Izbornoga zakona BiH kojim će se u svim sljedećim izbornim ciklusima osigurati izbor legitimnih predstavnika triju konstitutivnih naroda u tijelima vlasti svih razina BiH. Zbog nepoštivanja Ustava i neprovođenja Odluke Ustavnoga suda BiH o legitimnom predstavljanju i zastupanju konstitutivnih naroda na svim administrativnim razinama gdje je to Ustavom predviđeno, Opći izbori 2018. godine provedeni su suprotno Ustavu BiH i Odluci Ustavnoga suda BiH čime je oduzeto pravo hrvatskomu narodu da ima svoga hrvatskoga člana Predsjedništva BiH i svih 17 izaslanika legitimnih predstavnika u Klubu izaslanika hrvatskoga naroda u Domu naroda Parlamenta Federacije BiH i svih pet legitimnih predstavnika u Klubu izaslanika hrvatskoga naroda u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH“.

Na razini analize dijelova sadržaja obrađenih deklaracija posvećenih temeljnim determinantama BiH kao države, može se zaključiti da SNSD teži Republici Srpskoj kao neovisnoj državi, ili barem entitetu u konfederalnoj BiH, u kojoj bi Bošnjaci i Hrvati imali status sličan onome nacionalnih manjina. Može se, također, zaključiti da SDA teži unitarnoj BiH kao državi u kojoj bi Srbi i Hrvati imali status nacionalnih manjina, ili čak status etnija/etničkih grupa (kulturnih zajednica), budući da ne bi raspolagali niti teritorijalnim niti institucionalnim oblicima zaštite svoje jednakopravnosti, posljedično i same konstitutivnosti. Bošnjaci bi, u tom slučaju, uslijed svoje brojnosti postali dominantni (temeljni) narod na kojem bi se gradila „državna nacija“.

Ostvarivanje opisanih namjera SNSD-a bi vodilo u disoluciju BiH kao države, a namjera SDA potpunom redefiniranju BiH u odnosu ne samo na njezin sadašnji poredak, već i na cjelokupnu njezinu povijest. Tako redefinirana BiH bila bi „(jedno)nacionalna država“, a njezina „temeljna/državna nacija“ bila bi zapravo novostvorena nacija čiji bi temeljni narod bili Bošnjaci, koji bi joj u konačnici nametnuli sve relevantne aspekte svog identiteta. Sastavni dio tog procesa „izgradnje nacije“ bila bi i promjena naziva same države iz „Bosna i Hercegovina“ u „Bosna“, kako bi se i na etimološkoj razini uskladila s „bosanskim jezikom“ i „Bosancima“ kao državnom nacijom.

5. Ključni problemi

U sadržaju Deklaracija moguće je detektirati ključne probleme koje političke stranke apostrofiraju kao krucijalne čimbenike disfunkcionalnosti političkoga sustava. U svojoj Deklaraciji SNSD ističe da je kršenje Daytonskoga sporazuma osnova svih problema BiH. Zbog njegova neprestanoga kršenja nemoguće je uopće započeti proces

pomirenja i stvaranja kakvog takvog povjerenja među narodima. Daytonski sporazum je pružio okvir mirovnoga stanja uz neprestani proces stvaranja funkcionalnih institucija na svim razinama vlasti, međutim, postoje akteri koji BiH neprestano drže u stanju krize i nestabilnosti te su potpomognuti izvanjskim akterima. Posebno je istaknuta negativna uloga OHR-a zbog kontinuiranoga narušavanja daytonskoga okvira kojim su početne dogovorene pozicije i pravila igre promijenjena u korist jednoga naroda. Stvorena neravnoteža je u institucionalnom smislu omogućila dominaciju većinskoga naroda na štetu druga dva. Za SNSD to se posebno manifestiralo na državnoj razini vlasti gdje su uspostavljene mnoge nadležnosti koje nisu predviđene ustavom putem „nametnutih i izmišljenih institucija“.¹⁰ Time se direktno iscrpljuju zajednički resursi te ugrožavaju entitetske nadležnosti koji u vrijednosnim postavkama SNSD-a zauzimaju utemeljujuće mjesto. Pored institucionalne dominacije, u Deklaraciji SNSD-a podcrtana je i narativna dominacija u smislu jednostranoga tumačenja ratnih zbivanja i olakoga dijeljenja diskreditirajućih etiketa. Za njih se taj proces može smatrati nastavkom ratne propagande i određenim oblikom „totalitarne svijesti“¹¹ koji kontaminira međunacionalne odnose u BiH ali i unutar šire regije.

Nasuprot stavovima SNSD-a, u Deklaraciji SDA se nalaze potpuno oprečni stavovi. Za njih očuvanje istine o „agresiji na BiH“ i tekovinama „odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995“¹² predstavlja borbu protiv pokušaja izjednačavanja agresora i žrtve. Prema njihovim interpretacijama istina o ratnim sukobima je jedinstvena i svaki pokušaj njezina osporavanja predstavlja udar na same temelje državnosti, ali i pokušaj ostvarivanja vojnih ciljeva u mirnodopskom kontekstu. Teret krivnje za ratne događaje se prebacuje i na susjedne zemlje što se potkrjepljuje presudama Haškoga suda. U Deklaraciji se navodi: „stalno ćemo ukazivati da su osnovni problem za ovu državu politike iz Bosne i Hercegovine i regiona koje su izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu i koje su presuđene od međunarodnih i domaćih sudova“.¹³ Iz toga izvode negativan stav prema dijelu domaćega pravosuđa kojem spočitavaju nejednak tretman u procesuiranju ratnih zločinaca. Za njih je problematičan tretman i procesuiranja „branitelja BiH“, dok se agresori ne procesuiraju, iako ničim ovakav stav nije potkrijepljen. Dakle, ne postoji nikakav kritički otklon od zlodjela koja su počinjena od strane „branitelja BiH“ niti opći stav o individualnoj odgovornosti i podjednakom procesuiranju svih ratnih zločinaca bez obzira na nacionalnu pripadnost. Svoju partikularnost ističu i u dijelu socijalne politike pod kojom poseban fokus stavljaju na šehide i poginule „branitelje“. Posebnu pozornost Deklaracija skreće na Srebrenicu i institucionalizaciji zabrane negiranja genocida. Također, najavljuje se osnivanje posebnoga *Odjela za istinu i pravdu* u okviru Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava koji djeluje pri Univerzitetu u Sarajevu. Na taj način se stvara javna institucija za legitimizaciju kolektivnoga pamćenja i institucionalizaciju službenoga pamćenja.

Za razliku od SNSD-a koji kršenje Daytonskoga sporazuma navodi kao ključni problem disfunkcionalnosti države, SDA suprotno ističe da je navedeni sporazum zaustavio „agresiju na BiH“ ali je sam po sebi problem jer omogućuje stalne blokade i opstrukcije. Ova opaska se posebno odnosi na mehanizam entitetskoga veta koji se može protumačiti kao mehanizam razgradnje bosanskohercegovačke državnosti. Također, RS je direktno prozvana kao presudni faktor u sprječavanju povratka raseljenih i izbjeglih osoba, čime se posredno onemogućuje konsolidiranje političkoga

sustava. U institucionalnome smislu Deklaracija SDA zagovara punu implementaciju *Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* kao recept za funkcionalnost političkoga sustava.

Iz perspektive HDZ-a osnovni problem predstavlja nepoštivanje Ustava i neprovođenje odluke Ustavnoga suda čime je onemogućeno ispunjavanje izborne volje Hrvata izražene na Općim izborima 2018. Poput SNSD-a, sadržaj Deklaracije ističe da je Daytonski sporazum omogućio mirno stanje i proces konsolidacije sustava, međutim, naknadna tumačenja i jednostrane izmjene bez pristanka svih konstitutivnih naroda doveli su politički sustav u stanje disbalansa i gotovo potpune blokade. Ovime je položaj Hrvata kao najmalobrojnijega konstitutivnog naroda došao u poziciju neravnopravnosti. Neosporni dokazi neravnopravnosti su primjeri institucionalnoga nasilja gdje se hrvatski politički predstavnici u tijelima vlasti preglasavaju ili se odluke nameću bez njihova pristanka. Nadalje, problem izbora hrvatskoga člana Predsjedništva BiH te izbor hrvatskih delegata u Dom naroda preko kojih većinski narod zlonamjerno nameće predstavnike Hrvatima ozbiljno narušavaju same temelje državnosti i dovode u pitanje cijeli politički sustav. Deklaracija HNS-a dodatno potencira da je nametanje hrvatskoga člana Predsjedništva simbol obespravljenosti i dekonstituiranja Hrvata te uvreda njihovom nacionalnom dostojanstvu. Posljedica takvih manipulacija je nepravedno i neravnopravno korištenje javnih resursa za područja na kojima žive Hrvati. Poseban simptom neravnopravnosti Hrvata u BiH je medijski aparat koji legitimira institucionalne zloupotrebe želeći ih prikazati kao normalne, legalne, čak i poželjne. Svaki oblik izlaganja težnji za legitimnim predstavljanjem i načelom konstitutivnosti Hrvata etiketira se kao retrogradna politička pozicija, u nekim drastičnim primjerima kao fašistička ili boljševička. Kulturno nasilje, koje prati institucionalno, u nekim aspektima odriče pravo kulturne posebnosti i autonomije u zagaraniranim dijelovima društvenoga sustava poput obrazovnoga, medijskoga ili pak prava na upotrebu jezika. U Deklaraciji je navedena porazna teza da takva situacija u mnogim demokratskim zemljama nije prihvatljiva niti za nacionalne ili etničke manjine, tako da su Hrvati u svojoj zemlji kao konstitutivan narod svedeni ispod razine zagaraniranosti prava i kulturne autonomije koju uživaju manjine u razvijenim zapadnim državama.

6. Osnovni stavovi o unutarnjem uređenju

Po pitanju unutarnjega uređenje BiH stavovi izneseni u Deklaracijama su međusobno isključivi i dijametralno suprotni. SNSD postavlja tezu o RS-u kao reakciji na unitarne tendencije nakon raspada Jugoslavije. RS označavaju kao neospornu ustavnu činjenicu koju jamči Daytonski sporazum, dok se o RS-u se u cijelom tekstu Deklaracije govori u terminima državnosti sa nepropitljivim granicama. Zanimljivo je da SNSD spominje nužnost ravnopravnosti hrvatskoga naroda, ali unutar F BiH, ukazujući da potonji entitet „pokazuje neodrživost bez institucionalno-pravne zaštite i ostvarivanja interesa Hrvata kao manjeg naroda.“¹⁴ U tome smjeru pozivaju na teritorijalnu reorganizaciju FBiH kojom bi se stvorila funkcionalna „tripartitna složena država“.¹⁵ Pozivajući se na članak 3.3. Aneksa IV: „sve državne funkcije i ovlasti koje ovim ustavom izričito nisu dodijeljene institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima“¹⁶ zagovaraju zadržavanje ili čak prenošenje ovlasti na entitetsku razinu čime bi se stvorila država konfederacijsko-saveznoga tipa.

¹⁰ *Republika Srpska – slobodna i samostalna, budućnost i odgovornost*, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Istočno Sarajevo, 25. travnja 2015., str. 4.

¹¹ *Ibid.*, str. 3.

¹² *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 2.

¹³ *Ibid.*, str. 3.

¹⁴ *Republika Srpska – slobodna i samostalna, budućnost i odgovornost*, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Istočno Sarajevo, 25. travnja 2015., str. 1.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, str. 3.

Potpuno suprotnu koncepciju nudi SDA. Oni polaze od posvećenosti „izgradnji suverene, cjelovite, demokratske i prosperitetne Bosne i Hercegovine, države ravnopravnih naroda i građana na cijelom njenom teritoriju.“¹⁷ Za njih su teritorijalni integritet, te očuvanje suverenosti i nezavisnosti BiH neupitne vrijednosti i temeljni kriteriji za reorganizaciju države. Na načelnoj razini pozivaju se na multietnički karakter države, uz međusobno uvažavanje i različitost, dijalog i kompromis trebaju biti opća načela stvaranja povjerenja i jedinstva. Kategorički se protive svim „novim podjelama“ u pravcu administrativno-teritorijalne reorganizacije, a svojim djelovanjem će se zauzeti za dokidanje postojećih podjela s ciljem jačanja države razine vlasti. Ovime su osnovna načela teritorijalnoga uređenje iznesena u deklaracijama SDA i SNSD-a u međusobnom odnosu isključivanja te se potiru bez mogućnosti bilo kakvog kompromisa.

U takvom proturječnom kontekstu isključujućih Deklaracija, HDZ u vlastitoj ističe da je održiva BiH jedino moguća kao zajednica ravnopravnih konstitutivnih naroda uz jamčenje prava svakome građaninu ove države i pripadnicima nacionalnih manjina. U Deklaraciji ističu fundamentalno *načelo konstitutivnosti* na kojem se zasniva BiH koje nužno mora rezultirati političkom jednakopravnošću triju naroda. U Deklaraciji HNS-a stavovi su još detaljnije razrađeni. Kroz nju hrvatski politički akteri neovisnu, cjelovitu, stabilnu i prosperitetnu BiH vide kao „optimalan okvir za ostvarivanje hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u BiH; ostvarivanje pune pravne i stvarne konstitutivnosti Hrvata u BiH i njihove jednakopravnosti s Bošnjacima i Srbima; izgradnju i jačanje institucija zajedničke nam države i domovine jednakopravnih konstitutivnih naroda i ostalih građana koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda.“¹⁸ Iz ovih stavova proistječe viđenje administrativno-teritorijalnoga uređenja BiH. Konfuzan ustroj i nefunkcionalnost institucija više se ne može prevladavati ovisnošću o međunarodnim akterima već se mora uspostaviti zajedničko kompromisno rješenje koje će rezultirati stabilnim i održivim političkim sustavom. Zbog svoje kompleksnosti i ustavne kompozicije ona nužno mora biti decentralizirana država, u kojoj će svaka razina vlasti biti usklađena i komplementarna s ostalima, kako ne bi dolazilo do preklapanja nadležnosti i disperzije odgovornosti. Posebna se pozornost stavlja na jedinice lokalne samouprave koje treba administrativno i financijski ojačati. Na vrlo konkretnoj razini predlaže se uređenje Mostara, Banja Luke i Travnika na istovjetnim načelima, dok se za Sarajevo predlaže model distrikta kao glavnoga grada. Središnja razina vlasti bi se organizirala kroz tri cjeline, uz distrikt Sarajevo, s time da bi se u određivanju cjelina koristila mogućnost teritorijalnoga diskontinuiteta čime bi se povezala većinska područja pripadnika istih konstitutivnih naroda.

7. Vanjskopolitički prioriteti

Izgleda da su načelna određenja prioriteta europskoga puta stavila vanjskopolitička strateška određenja po strani. Ona su u svim Deklaracijama marginalna i ne pridaje im se toliki značaj. Primjerice, SNSD se tek šturo poziva na Povelju Ujedinjenih naroda, odnosno član o samoodređenju naroda iz kojeg se može iščitati vrlo rastegnuto načelo vanjske politike. Prije svega to načelo SNSD-u mnogo više koristi na unutarnjem političkom planu zbog vlastitoga cilja konfederalizacije BiH. HDZ pored privrženosti euroatlantskom putu BiH na vanjskopolitičkom planu tek ističe razvijanje bliskih odnosa s Republikom Hrvatskom. Najopsežniji vanjskopolitički aspekt nudi SDA ističući da će razvijati suradnju sa susjednim državama na načelima međusobnoga uvažavanja. Međutim, za razliku od plediranja centralizirane države te razvijanja zajedničkoga bosanskohercegovačkog identiteta, prilikom iznošenja vanjskopolitičkih prioriteta

na površinu izlazi temeljna potka, a to je zaštita Bošnjaka u drugim državama regije te posebna posveta „lobiranju za interese Bosne i Hercegovine i poništavanju antibosanskih i antibošnjačkih lobiranja u svijetu.“¹⁹

8. Vizije poželjne budućnosti

U svojoj Deklaraciji SNSD potiče na dosljednu primjenu i poštovanje Daytonskoga sporazuma, jer se jedino unutar njega može ostvariti zajednički dijalog i kompromis. Kako bi se zadani cilj ostvario, preduvjet je povlačenje OHR-a iz BiH te zadržavanje ili povećavanje entitetskih nadležnosti, ali nipošto državnih. „Usklađivanje i koordinacija kao princip suradnje entiteta u održivom razvoju BiH“²⁰ postavljaju se kao moguća načela stvaranja izbalansiranoga sustava i stabilne države. Međutim, SNSD izričito navodi u kondicionalu, ako se budu degradirale entitetske nadležnosti institucije RS-a će poduzeti sve da se takva zakonska rješenja ne primjenjuju na njihovom teritoriju. U slučaju ustrajnoga nepoštivanja Daytonskoga sporazuma te povećanja nadležnosti i neustavnih institucija na državnoj razini, RS će se voditi načelom samoodređenja. „Smatramo da bi Narodna skupština Republike Srpske, kao vrhovno tijelo stranke potpisnice svih aneksa Dejtonskog sporazuma, trebala donijeti odluke o neovisnosti Republike Srpske kao načina za postizanje svog ustavnog položaja u dejtonskoj BiH.“²¹ Deklaracija u bosanskohercegovačku političku arenu donosi radikalnu ideju raspisivanja referendumu o samostalnosti RS-a te istodobnoga predlaganja FBiH „mirno razdvajanje i međusobno priznavanje.“²² Rezultat cijeloga procesa bio bi novoformirani *Savez država BiH*, dakle konfederalni oblik administrativno-teritorijalne reorganizacije. Postavljeni rok je bila 2017. godina kada je Narodna skupština Republike Srpske trebala procijeniti razmjere kršenja Daytonskih ustavnih elemenata i odlučiti o raspisivanju referendumu. Međutim, u Deklaraciju nisu navedena pravna uporišta jedne takve odluke niti kriteriji prema kojima bi se procijenili razmjeri narušavanja daytonskoga poretka. Ova formulacija SNSD-a predstavlja političko zastrašivanje oponenta te postizanje snažnije kohezije srpskoga nacionalnog korpusa, ali bez ikakvih realnih mogućnosti stvarnoga provođenje referendumu, a kamoli referendumskih odluka.

Za razliku od konfederalističkoga pristupa SNSD-a u Deklaraciji SDA istaknute suprotne pozicije. Za njih BiH treba organizirati kao republiku sa tri razine vlasti: državnom, regionalnom i lokalnom. Sarajevo je predstavljeno kao politički, administrativni, kulturni i ekonomski centar države. Dakle, cilj je uspostava *Republike Bosne i Hercegovine* sa građanima kao nositeljima jedinstvenoga suvereniteta, te regionalna decentralizacija koja ne bi pratila raspored nacionalnih zajednica već stvarala izmaštane multinacionalne regije. Regionalizacija koja se spominje odnosila bi se podjednako na oba entiteta čime se propituje današnji status i ustroj RS-a. Nikakve teritorijalne reorganizacije koje bi uključivale samo FBiH ne dolaze u obzir. Ovakvom konceptu savršeno odgovara ideja zajedničkoga patriotizma i jedinstvenoga bosanskohercegovačkog identiteta. Međutim, kada je u pitanju buduće uređenje grada Mostara tu su ponešto drugačiji stavovi i načela. Naime, u tom slučaju SDA se poziva na uređenje koje štiti ravnopravnost konstitutivnih naroda, bez dominacije „bilo koga“. Ta neodređena konstrukcija „dominacija bilo koga“ se ne odnosi na državnu razinu vlasti niti na potencijalne regije, na tim razinama vlasti vrijedi načelo jednakih građana uz poštivanje kulturne različitosti. U mostarskom slučaju se ističe posvećenost zaštiti prava Bošnjaka,²³ dakle, odustaje se od građanskoga načela i ponovno povlači načelo konstitutivnosti naroda i njihova zaštita gdje čine manjinsku populaciju.

¹⁹ *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 4.

²⁰ *Republika Srpska – slobodna i samostalna, budućnost i odgovornost*, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Istočno Sarajevo, 25. travnja 2015., str. 4.

²¹ *Ibid.*, str. 6.

²² *Ibid.*, str. 7.

²³ *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 13.

¹⁷ *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 1.

¹⁸ *Declaration of the Eight CNA BiH session*, Hrvatski narodni sabor Bosne i Hercegovine, Mostar, 26. siječnja 2019.

U institucionalnom smislu SDA se zalaže za uspostavu Vrhovnoga suda na državnoj razini, reformu policijskih snaga kako bi se dobile efikasne i uvezane policijske snage te ravnopravnost svih naroda u oba entiteta kroz uvođenje simetričnih rješenja u RS, primjerice Doma naroda. Kako je u Deklaraciji istaknuto, navedena koncepcija Republike BiH moguća je kroz amandmanske promjene Ustava te primjerene odluke Ustavnoga suda

HDZ-ova Deklaracija može se smatrati srednjim rješenjem u odnosu na prethodno navedene. U njoj se eksplicitno poziva na „odustajanje političkih opcija od protuustavnih, antidaytonskih i potencijalno pogubnih politika separatizma i unitarizma.“²⁴ Osnovno načelo konstitutivnosti mora biti protkano cijelim političkim sustavom kako bi se osigurala ravnopravnost svih konstitutivnih naroda. Putem izmjena Izbornoga zakona treba stvoriti preduvjete za sprječavanje zloupotrebe izbornih pravila i omogućiti „izbor legitimnih predstavnika triju konstitutivnih naroda u tijelima vlasti svih razina BiH.“²⁵ Novim teritorijalnim ustrojem države na federalističkim načelima uz konsensualne promjene Ustava moguće je izgraditi državu koja će pored prava konstitutivnih naroda, štiti prava svih građana koji im ne pripadaju, te pripadnicima svih nacionalnih manjina. U Deklaraciji HNS-a navedeni cilj je izražen kroz formulu: povratka Daytonu plus njegove briselske nadogradnje. Što je izvedivo „promjenama na načelima federalizma, decentralizacije, supsidijarnosti i legitimnog političkog predstavljanja, kako je navedeno u rezolucijama Europskoga parlamenta iz 2014. i 2017 godine.“²⁶ Obje deklaracije HDZ-a i HNS-a ne kriju da u svojim ishodištima imaju zaštitu opstojnosti i ravnopravnosti Hrvata u BiH, ali su njihovi kreatori potpuno uvjereni da će pomoću navedenih načela osigurati ne samo ravnopravnost Hrvata, već i ostalih naroda i građana te osigurati stabilnost, teritorijalni integritet i funkcionalnost cijele države. „U osnovici naše političke pragmatike uvijek ostaje isti cilj: osiguranje hrvatske opstojnosti u BiH; očuvanje integriteta hrvatske nacije i hrvatskoga narodnosnoga bića u zajedničkoj državi triju suverenih, ravnopravnih i konstitutivnih naroda na cijelom njezinu teritoriju. Izgradnja suverene i suvremeno ustrojene, gospodarski i socijalno prosperitetne, pravne i decentralizirane države BiH na čijem će se cijelom području, sukladno europskim i UN poveljama i konvencijama, poštivati ljudska, narodna, građanska i manjinska prava.“²⁷

9. Zaključna razmatranja

Uzevši zajedno sve dimenzije usporedbe triju Deklaracija, može se neosporno zaključiti da postoje tri vektorske silnice unutar bosanskohercegovačke političke arene koje se u ovom trenutku čine potpuno isključivima bez mogućnosti kreiranja kompromisnih modela. Prva centripetalna silnica je separatistički moment prisutan u Deklaraciji SNSD-a koji RS percipira u državnim kategorijama te traži povod da se narodnim plebiscitom potvrdi samobitnost RS-a te eventualno odlukom Narodne skupštine započne ponovni proces pridruživanja FBiH kroz stvaranje konfederalističkoga državnog uređenja. On u svom temelju negira pravne i konstitucionalne okvire iz kojih bi crpio vlastitu legalnost te se za sada svodi na razinu političkoga folkloru ili pripremanja početnih pozicija koji će se u različitim procesima udaljavati prema mnogo blažem kompromisnom rješenju. Također, ova silnica u potpunosti negira i konstelaciju međunarodne zajednice koja nipošto ne bi dopustila proces razdruživanja i time otvorila Pandorinu kutiju iz koje nitko ne bi mogao kontrolirati procese koji bi se pokrenuli u regiji, a moguće i šire. Dakle, ona negira političku realnost trenutka u kojem je nastala, služi za ideološku upotrebu „zbijanja redova“ unutar RS-a te u pragmatičnom smislu za pregovore sa strankama iz FBiH kako bi se isposlovali što povoljniji uvjeti za političke predstavnike i institucije RS-a u odnosu na državnu razinu vlasti.

²⁴ Statut / Program / Programska deklaracija, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019., str. 43.

²⁵ Ibid., str. 41.

²⁶ Declaration of the Eight CNA BiH session, Hrvatski narodni sabor Bosne i Hercegovine, Mostar, 26. siječnja 2019.

²⁷ Statut / Program / Programska deklaracija, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019., str. 38.

S druge strane, centrifugalna silnica je unitaristički moment SDA-ove Deklaracije. Ono što je zabrinjavajuće i može ozbiljno upozoravati sve dobronamjerne građane ove države je da su i jedna i druga silnica izuzetno opasne za održivi opstanak i razvoj BiH. Bez obzira na svjesnost kreatora ovih Deklaracija, njihova načela i političke težnje mogle bi rezultirati ili potpunom paralizom političkoga sustava ove države ili njezinim krahom. U slučaju centripetalnoga separatizma potencijalni krah bi rezultirao „eksplozijom“ sadašnjega sustava, dok bi u slučaju centrifugalnoga unitarizma rezultirao njegovom „implozijom“.

Obje su pozicije statocentrične. SDA-ova unitarna republika s prikačenim partikularnim identitetima kulturno-vjerskoga karaktera, nipošto političkoga, temelji se na divinizaciji „vjekovne“ bosanske državnosti, njezinoj reinkarnaciji za vrijeme ZAVNOBIH-a te konačnoj potvrdi Daytonskim sporazumom. SNSD se u potpunosti veže za institucionalni aranžman RS-a bez ulaženja u dublje pojašnjavanje nacionalne odrednice toga identiteta jer im se podrazumijeva. Slična vrsta divinizacije, doduše na entitetskoj razini, vidljiva je kroz sadržaj njihove Deklaracije. Svaki oblik političkih prava ili obligacija vezani su za taj entitet i on predstavlja krajnji domet imaginacije i institucionalnoga djelovanja. Razlika je u opsegu divinizacije države, jedna je apstraktno unitarnoga karaktera, dok je druga partikularno-entitetskoga. U suštini njihova retorika je slična, politička načela i sadržaj gotovo istovjetni, a forma potpuno različita.

U identitetskom smislu taje razlika najvidljivija. Dok se unutar RS-a i ne treba posebno isticati ukorijenjenost i dominacija srpskoga nacionalnog identiteta, zauzima se pozicija razvoja entiteta i njegova modernizacija čak i kroz partikularno pristupanje EU. Otrovne strelice se upućuju prema FBiH gdje se ističu nerazmrsivo tegobni međunacionalni odnosi koji se prelamaju preko leđa malobrojnije nacije. SDA na identitetskom planu igra dvostruku igru. Gdje god je moguće jasno se ističu kulturne različitosti kao bogatstvo uz posebnu afirmaciju i očuvanje bošnjačkoga identiteta, što je samo po sebi razumljivo. Međutim, zbog zauzete političke forme moraju identitet vezati za cijelo područje BiH jer im to vektorski smjer određuje. Zbog toga inzistiraju na „afirmaciji bosanskog identiteta kao zajedničkog identiteta svih građana Bosne i Hercegovine, uz očuvanje etničkih posebnosti“.²⁸ Za SDA preduvjet razvoju takve nadetničke vrste patriotskoga identiteta koji će povezati sve građane ove države je zaštita i afirmacija bošnjačkoga identiteta. To predstavlja dvostruki mač jer se odricanjem od konstitutivnoga načela i vezanja nacionalnih identiteta za konstitutivne narode otvara realna mogućnost vezivanja nacionalnoga identiteta za nadetnički bosanski (i hercegovački) identitet. Politička i društvena dominacija kroz natkriljujući identitet za SDA je sasvim izgledna, ali onda se dovodi u pitanje postojeći nacionalni identitet Bošnjaka. Kako bi izmaknuli postavljenoj identitetskoj zamci u SDA-u pokušavaju afirmirati ono što je u teoriji poznato kao *titularna etnija*. Dakle, očuvala bi se kulturna, vjerska i politička dimenzija bošnjačkoga identiteta, ali bi se on transformirao u generator zajedničkoga državnog identiteta kojega bi od tada nazivali bosanskohercegovačkom nacijom. Takvom identitetu, reteritorijalizirana država s regijama bez etničkih većina savršeno odgovara. Jedini problem ove koncepcije, ukoliko je vjerovati političkim elitama Srba i Hrvata u BiH, što ne postoji niti najmanji promil mogućnosti ni želje da druga dva konstitutivna naroda takvu identitetsku i teritorijalnu koncepciju prihvate.

Između čekića separatizma i nakovanja kvazi-građanskoga unitarizma, nalazi se ideja federalizacije, nalaze se politički stavovi političkih predstavnika Hrvata u BiH. Deklaracije HDZ-a i HNS-a nude federalistički balans između centripetalnih i centrifugalnih političkih silnica. Potonje negiraju Ustavna i Daytonaska načela konstitutivnosti i međusobne jednakopravnosti konstitutivnih naroda (unitarizam) i relativiziraju i negiraju neovisnost i cjelovitost BiH (separatizam).²⁹ Navedene Deklaracije predstavljaju jasno artikulirane stavove da se unutar suverene i teritorijalno

²⁸ Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019., str. 2.

²⁹ Declaration of the Eight CNA BiH session, Hrvatski narodni sabor Bosne i Hercegovine, Mostar, 26. siječnja 2019.

cjelovite BiH međusobno ispoštuju i uvažavaju načela kolektivnih i individualnih prava. To znači da se putem političkoga, a ne samo vjersko-kulturološkoga, priznavanja različitosti ispoštuju načela legitimnoga predstavljanja za one institucije i funkcije koje je Ustav takvima predvidio. Njihov cilj nije očuvanje *statusa quo* niti produbljivanje konsocijacijskih mehanizama s ciljem povećanja mogućnosti opstrukcija i blokada, već sprječavanje zloupotreba izbornih pravila čime se direktno negira izborna volja konstitutivnih naroda. Nije nevažna činjenica da se u vrijednosnim i praktičnim načelima političke vizije BiH obje Deklaracije referiraju na europsku stečevinu i već dokazane modele međunacionalnoga uvažavanja. U trenutku kada BiH bude zaista relevantna kandidatkinja za pristupanje EU, tek tada će se pokazati je li inzistiranje na federalističkoj ravnoteži ispravan (jedini) put prema održivoj i funkcionalnoj BiH.

Izvori

- *Declaration of the Eight CNA BiH session*, Hrvatski narodni sabor Bosne i Hercegovine, Mostar, 26. siječnja 2019.
- *Programska deklaracija Sedmog kongresa SDA*, Stranka demokratske akcije, Sarajevo, 14. rujna 2019.
- *Republika Srpska – slobodna i samostalna, budućnost i odgovornost*, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Istočno Sarajevo, 25. travnja 2015.
- *Statut / Program / Programska deklaracija*, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Mostar, 27. travnja 2019.